

SAMENVATTING

Aanleiding en opzet onderzoek

Vanaf de jaren zeventig is een ontwikkeling gaande waarbij de aandacht voor het slachtoffer in het strafproces groeiende is. Zo werden de Bureaus Slachtofferhulp opgericht. Het slachtofferbeleid ontwikkelde zich verder in de jaren tachtig toen slachtofferzorg ook een aandachtspunt werd bij de politie en het Openbaar Ministerie (OM). Met de landelijke invoering van de regelgeving Terwee (april 1995) werden de rechten van slachtoffers opnieuw verder uitgebouwd.

Nieuwe ontwikkelingen	Ook de laatste jaren is er een nieuwe golf van ontwikkelingen die het slachtoffer ten goede komt. De mogelijkheid van de schriftelijke slachtofferverklaring en het spreekrecht van het slachtoffer in de rechtszaal zijn voorbeelden van deze recente trend.
Slachtoffer-dadergesprekken	De centralere positie (en actieve houding) van het slachtoffer komt ook buiten de rechtszaal tot uitdrukking. De veronderstelling dat een gesprek tussen slachtoffer en dader leidt tot een snellere en betere verwerking van het delict, speelde een hoofdrol bij de opzet van het project Slachtoffer-dadergesprekken in oktober 2004. Het project is geïnitieerd door Slachtofferhulp Nederland (SHN) en gefinancierd door het Ministerie van Justitie.
Doelstelling	De doelstelling van het project was om in de pilotperiode van vijftien maanden, verspreid over vijf regio's in Nederland 250 slachtoffers van een delict te begeleiden bij een gesprek met de dader.
Onderzoek	<p>Het Ministerie van Justitie wil inzicht in de opzet en werkwijze van het project en in de ervaringen van de deelnemende slachtoffers. Regioplan Beleidsonderzoek heeft deze zaken onderzocht. Het onderzoek beantwoordt de vraag hoe het project is opgezet en georganiseerd. Daarnaast zijn de feitelijke gang van zaken en de ervaringen met het project in kaart gebracht. Hierbij is gebruik gemaakt van de volgende onderzoeksmethoden:</p> <ul style="list-style-type: none">• documentstudie;• interviews met experts;• interviews met projectmedewerkers;• analyse van de projectregistratie;• interviews met slachtoffers (33, respons 42%);• inventarisatie van achtergronden van niet-deelname;• workshop met projectmedewerkers.
Ontwikkelingen in binnen- en buitenland	<p>Onderzoeksresultaten</p> <p>Het onderzoek is gestart met een inventarisatie van (vergelijkbare) initiatieven in binnen- en buitenland. Hierbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen de Angelsaksische en de Europese/continentale aanpak. In Angelsaksische</p>

programma's maakt het herstelgesprek in de regel verplicht onderdeel uit van het jeugdstrafrecht, terwijl in Europa de herstelgesprekken complementair zijn aan het strafrecht en doorgaans op vrijwillige basis plaatsvinden. De Nederlandse situatie vertoont de meeste overeenkomsten met de complementaire aanpak. Bij de inventarisatie is dan ook met name aandacht geweest voor de continentale aanpak.

Opzet en uitvoering	Bij de uitvoering van het project Slachtoffer-dadergesprekken vervult SHN een spilfunctie. Naast de voorbereidende, begeleidende en organisatorische rol die SHN vervult, leiden de medewerkers van SHN ook het feitelijke gesprek tussen slachtoffer en dader. SHN werkt nauw samen met de netwerkpartners, zoals de politie, het OM, de reclassering en de Raad voor de Kinderbescherming. De stichting Slachtoffer in Beeld (SiB) vervult binnen het project een administratieve en ondersteunende functie. Als de dader niet vertegenwoordigd wordt door een netwerkpartner, neemt SiB deze rol op zich.
Planopzet	De planopzet, opgesteld door SHN, vloeit voort uit praktijkervaringen. De projectcoördinatoren voeren het project in de vijf pilotregio's grotendeels uit zoals aangegeven in de handleiding. De planopzet wordt steeds aangepast en verbeterd op basis van de bevindingen in de praktijk. De vrijwilligers van SHN hebben de taak om slachtoffers tijdens het eerste gesprek met SHN standaard te attenderen op de mogelijkheid een gesprek met de dader aan te gaan. Vervolgens is het aan het slachtoffer om hier al dan niet (na verloop van tijd) op in te gaan. Als een slachtoffer aangeeft interesse te hebben, raakt de projectcoördinator van SHN bij het project betrokken. Deze stelt een dossier op, 'zoekt' de dader bij de zaak, bereidt het slachtoffer voor op het gesprek en begeleidt het slachtoffer-dadergesprek. Hiertoe hebben de projectcoördinatoren een opleiding tot mediator gevolgd.
Beleid versus praktijk	In de praktijk blijken de projectcoördinatoren meer taken op zich te nemen dan in de planopzet beschreven is. Zo komt het voor dat de aanvraag voor een gesprek direct via hen verloopt, zonder tussenkomst van de vrijwilliger. Ook voeren zij soms het voorgesprek met het slachtoffer en zelfs, als de situatie daar om vraagt, met de dader. Om te bepalen of slachtoffers en daders geschikt zijn voor deelname aan een gesprek, zijn criteria opgesteld. In de praktijk wordt de lijst met criteria niet strikt gehanteerd, maar gebruikt als checklist.
Knelpunten	De vrijwilligers in alle pilotregio's geven aan dat zij een barrière ervaren om over het slachtoffer-dadergesprek, en dus over de dader, te beginnen. Daarnaast bestaat bij de projectcoördinatoren de indruk dat het project binnen de netwerkorganisaties op bestuurlijk niveau (nog) niet wordt gedragen. Dit maakt dat de uitvoering van het project bij de daderorganisaties sterk afhangt van de individuele inzet van uitvoerders.

Achterblijvende instroom	De instroom van deelnemers aan slachtofferdadergesprekken is sterk achtergebleven bij de raming. Door de onbekendheid en onwennigheid met het relatief nieuwe project, zowel onder (vrijwilligers van) Slachtofferhulp als de netwerkpartners, wordt de mogelijkheid van een slachtoffer-dadergesprek namelijk lang niet altijd voorgesteld. Daarnaast bleek de gemaakte schatting (dat 50% van de pogingen leidt tot een bemiddeling) te hoog. In de praktijk blijkt in veertig procent van de gevallen dat het slachtoffer het initiatief neemt een bemiddeling tot stand te laten komen.
Ervaringen slachtoffers	In de voorlaatste fase van het onderzoek is gesproken met slachtoffers die een gesprek hebben gehad met de dader én met slachtoffers waarbij het gesprek geen doorgang heeft gevonden. In de interviews is ingegaan op hun ervaringen met de totale gang van zaken (van voorbereiding tot nazorg) en het uiteindelijke resultaat. Tevens is gevraagd naar ideeën voor voortzetting van het project.
Kenmerken deelnemers	De slachtoffers met wie is gesproken, hebben te maken gehad met relatief zware delicten zoals moord, geweldsdelicten, diefstal met geweld en zeden-delicten. Bijna twee derde van de slachtoffers is vrouw. Uit de interviews met slachtoffers blijkt dat de dader in een aantal gevallen iemand uit de (directe) omgeving van het slachtoffer is.
Motivatie en verwachtingen	Een veel genoemde reden om de confrontatie met de dader aan te gaan was de angst voor een nieuwe ontmoeting. Ook het antwoord krijgen op vragen, het ontvangen van (oprechte) excuses en het kunnen uiten van frustraties werden vaak als motief voor deelname genoemd. Naast de redenen voor deelname zijn de verwachtingen van slachtoffers geïnventariseerd. Deze bleken veelal overeen te komen met de motivatie voor deelname. Het bleek voor de respondenten lastig om de verwachtingen die men vooraf had in retrospect te benoemen.
Procedure en werkwijze	De meeste slachtoffers zijn tevreden over de wijze waarop zij zijn geattendeerd en voorbereid. Ook over de gang van zaken tijdens het gesprek met de dader is men over het algemeen positief. Enkele slachtoffers waren minder tevreden. Deze ontevredenheid had met name betrekking op de werkwijze van de bemiddelaar. Bij enkele slachtoffers wekte de neutrale houding van de bemiddelaar negatieve gevoelens op.
Bijdrage aan verwerking	Voor een groot deel van de slachtoffers heeft het gesprek geholpen bij de verwerking. Het feit dat men vragen kon stellen en de dader kon confronteren met het veroorzaakte leed heeft bij nagenoeg alle slachtoffers positief uitgewerkt. Daarbij heeft de ontmoeting bij een deel van de slachtoffers haat- en angstgevoelens verminderd. Niettemin zijn er slachtoffers die minder positieve ervaringen hebben. De slachtoffers die geen gesprek met de dader zijn aangegaan, bleken het meest negatief. Hoewel een kwart de poging op zichzelf als positief heeft ervaren, noemt het merendeel toch met name negatieve effecten.

Suggesties voor toekomst De slachtoffers is gevraagd naar suggesties voor de uitvoering van het project om zo tot betere resultaten te komen. Een aantal suggesties heeft betrekking op de voorbereiding van de deelnemers op het te voeren gesprek en het attenderen op de mogelijke risico's (bijvoorbeeld het risico van afwijzing van het verzoek door de dader). Wanneer slachtoffers beter geïnformeerd zijn, kunnen te hoge verwachtingen worden getemperd en teleurstellingen worden beperkt.

Conclusies

Opzet en organisatie goed De opzet en organisatie van het project is goed. Het project is helder omschreven in een projectplan, waarin uitgebreid alle fasen in het totale proces zijn beschreven. Hieraan gekoppeld is per type medewerker beschreven welke taken moeten worden uitgevoerd en op welke wijze dit dient te geschieden.

Kwantitatief resultaat kan beter Voor wat betreft de uitvoering van het project is de voorbereiding nog voor verbetering vatbaar. De mogelijkheid van een slachtoffer-dadergesprek wordt lang niet altijd voorgesteld. Redenen hiervoor zijn de onwennigheid van vrijwilligers met het project of onvoldoende kennis over het belang en de mogelijkheden van een slachtoffer-dadergesprek. Het gevolg hiervan is dat minder gesprekken zijn gerealiseerd dan was beraamd. Op kwantitatief niveau heeft het project zijn doel dus niet bereikt.

Kwalitatief resultaat goed Wanneer het tot een gesprek komt, zijn de resultaten over het algemeen positief. Slachtoffers zijn vrijwel allemaal positief over zowel de procedure (voorbereiding, begeleiding) als het eindresultaat (bijdrage aan de verwerking van het incident). Op het kwalitatieve vlak is dus wel sprake van een positief resultaat.

Aanbevelingen

Betere attendering en voorbereiding Op basis van de bevindingen is een aantal aanbevelingen gedaan. Deze hebben in de eerste plaats betrekking op de uitvoering van het project. Met name met betrekking tot de attendering en de voorbereiding van het slachtoffer is nog winst te behalen.

Organisatorische inbedding Ook is een aantal aanbevelingen gedaan met betrekking tot de organisatie. Een belangrijke aanbeveling betreft het belang van een betere inbedding van het project in de betrokken organisaties.

Meer afstemming op beleidsniveau Tot slot zijn aanbevelingen voor de ontwikkeling van het beleid gedaan, zoals grotere afstemming tussen projecten die door verschillende organisaties worden ontwikkeld, opdat niet opnieuw het wiel hoeft te worden uitgevonden. Ook kan de positie van slachtoffer-dadergesprekken in het justitieel traject nader worden bezien. Een groot deel van de gesprekken vindt voor de strafzitting plaats. Het betrekken van deelname aan het gesprek in de strafmaat kan tot teleurstelling bij slachtoffers leiden.